

JOZEF BANÁŠ

Autor bestsellerov *Idioti v politike*,
Zastavte-Dubček, Kód 9,
Sezóna potkanov a *Posledná nevera*

ZÓNA NADŠENIA

DRAMATICKÝ PRÍBEH PRIATELSTVA A LÁSKY
(1968 - 2008)

IKAR

ZÓNA NADŠENIA

Jozef Banáš
ZÓNA
NADŠENIA

Dramatický príbeh priateľstva a lásky

(1968 – 2008)

IKAR

Text © 2008 by Jozef Banáš
Photo © 2012 by Peter Frolo
Jacket photo © 1989 by Ján Lőrincz
Jacket design © 2012 by Branislav Pavlovič
Slovak edition © 2012 by Ikar

Redigoval Marián Macho.
Obálku navrhol Branislav Pavlovič s použitím fotografie
Jána Lőrincza, upravila Viera Fabianová.
Fotografia autora Peter Frolo.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo Ikar, a. s., Bratislava v roku 2012
ako svoju 3 665. publikáciu.
Druhé, upravené vydanie, vo vydavateľstve Ikar prvé.
Sadzba a zalomenie do strán PRO 2, a. s., Bratislava.
Vytlačili TBB, a. s., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-551-3100-9

*Motto: „Minulosť každého spoznáte podľa toho,
ako sa správa dnes.“*
(Willy Brandt)

Motto: „Občania sú šťastní, len všetci to ešte nechápu.“
(Neumann, tajomník OV SED)

Nie všetky postavy a udalosti v tomto románe sú skutočné.

*Venujem manželke Márii a dcéram Márii a Adelke za to,
že vždy stáli pri mne.*

Podakovanie

Spisovateľ premýšľa osamote, píše však spoločne. S tými, ktorí mu pomáhajú zohnať archívny materiál, ktorí ho kritizujú či dodajú odvahu vo chvíľach pochybností. Chcem všetkým, ktorí pomáhali tvoriť túto knihu, z úprimného srdca poďakovať. Ak som na niekoho zabudol, ospravedlňujem sa. Sú to:

Moja manželka Mária a dcéry Mária a Adelka, ktoré na Vianoce 2005, po tridsiatich siedmich rokoch, vypátrali v Berlíne Thomasa, a tak začali písať tento príbeh.

Thomas Angermann, s ktorým sme strávili Veľkú noc 2006 spomienkami a rozprávaním, ktoré sa stali základom románu.

Ola a Michail Obickí z dediny Kolodne, ktorí ma pozvali na svadbu do tejto dediny a zoznámili ma s Ivanom.

Ivan Ivanovič Pauk, vojak Sovietskej armády, ktorý sa zúčastnil na invázii do Československa v auguste 1968 a umožnil mi nazrieť do duše sovietskeho vojaka tých čias.

Peter Hartmann, bibliotekár z Berlína, ktorý mi poskytol množstvo archívnych materiálov.

Pavol Kuljaček, Ivan Laluha, Juraj Migaš a Jaroslav Hlinický, ktorí svojimi radami zvyšovali odbornú úroveň nielen tohto románu, ale aj moju.

Anton Baláž, Oľga Feldeková a Ľubomír Feldek, ktorí mi pomohli urobiť z môjho textu literatúru.

Franz Eder, novinár z Viedne, ktorý mi poskytol cenné pohľady človeka, ktorý našu skutočnosť sedemdesiatych a osemdesiatych rokov pozoroval z „druhej strany“.

Vlado Babečka, Daniel Forgács a Róbert Farbula, ktorí mi pomáhali orientovať sa vo svete kníh a médií.

Andrea Kráľovičová, Martin Čukan a Juraj Soviar, ktorí mi robili cennú a nekompromisnú oponentúru počiatočných verzii.

Ján Lörincz, fotograf, ktorý poskytol mimoriadnu fotografiu z roku 1989 na obálku knihy.

Prológ

Nikto nie je zbabelý z princípu. Ľudia zlyhávajú pod tlakom života, ktorý nežijú len niekoľkí statoční. Ak niekto obviní svojho blízkeho bez dôkazu zo zbabelosti, tak preto, lebo sám by bol v podobnej situácii zbabelý. Má len šťastie, že ho život do takej situácie nezavial. Nečistému je každý nečistý. Niekdajší nemecký kancelár Willy Brandt mi v roku 1990 vo Viedni povedal: „Minulosť každého poznáte podľa toho, ako sa správa dnes.“

Kto bol slušný za totality, je slušný aj v demokracii, kto bol neslušný za totality, je neslušný i dnes. Napriek tomu majú tetováci Kainových znamení konjunkktúru. Prisvojili si pekné činy, na ktorých nemajú zásluhu, a drzo sa hrabú na čelo sprievodu. Ešte aj chlapík na jeho konci s trňovou korunou na hlave im lezie na nervy. Chcú mať pri sebe takých, pred ktorými sa nemusia hanbiť.

Svedomia nám zleniveli, na pobyt v zóne nadšenia to však postačovalo. Pamätáme si ju. Pred zrakmi mocných súhlas, pred bezmocnými odmietanie. Keď zóna pred tribúnou skončila, opäť sme boli sami sebou. Dnes už tribúny nie sú, zóna pokračuje. V nás.

Ako politik i ako spisovateľ som veľa debatoval s mladými ľuďmi. Väčšinou som býval sklamaný. O našej nedávnej minulosti vedeli žiaľostne málo. Ak, tak z rozprávania „majiteľov pravdy“, ktorí si začali písať životopisy po roku 1989. Premýšľal som, čo s tým. Pomohol mi ktosi, s kým som nepočítal. Život. Napísal mi príbeh.

Sedemnásteho augusta 1968 som sa vo Vysokých Tatrách zoznámil s Thomasom. Dvadsiateho prvého augusta 2007 som sa v Mukačeve zoznámil s Ivanom. V auguste 1969 som strávil mesiac u Thomasa

v západnom Nemecku. „O rok prídeš k nám do Bratislavy,“ pozval som ho. „Prídem,“ volal za odchádzajúcim vlakom na nástupišti v Kolíne nad Rýnom. Na jar 1970 sa zatvorili hranice na dvadsať rokov. Ostala mi po ňom čiernobiela fotografia a spomienka na úžasné debaty s ním a jeho priateľmi o živote, politike, slobode, priateľstve, láske.

Občas som fotografiu dvadsaťročného nemeckého študenta, na ktorej hrá na bendže, ukazoval manželke a dcéram. Na solidaritu a podporu, ktorú nám v tých časoch Thomas, jeho priatelia i rodina prejavovali, sa nedá zabudnúť.

Na Vianoce 2005 som mal pod stromčekom obálku od staršej dcéry Márie, ktorá pracovala v Mníchove v Európskom patentovom úrade. Otvoril som ju. Z fotografie na mňa hľadel neznámy, máličko prešedivený muž.

„Vieš, oci, mama s Adelkou ma požiadali, aby som tvojho priateľa skúsila nájsť. Vedela som len toľko, že ste rovnako starí, že je z Neuwiedu, hral kedysi na bendže i volejbal a že ste sa spoznali v auguste 1968. Keď som si na internete vyťukala Thomasov Angermannov, na obrazovke sa ich ukázali stovky. Bezradne som pokrčila plecami. Potom som si však povedala, že zavolám aspoň jednému z nich. Zavolala som prvému. A to bol on,“ rozprávala mi dcéra Mária, ako ho našla.

V auguste 2007 mi v Mukačeve rozprával svoj príbeh bývalý radista sovietskej okupačnej armády Ivan. Jeho jednotka vstúpila na naše územie v noci z 20. na 21. augusta 1968. Počas tej istej noci sa cez západnú hranicu vracal Thomas domov do Nemecka.

Thomas ma s tridsaťsedemročným oneskorením navštívil. Veľkonočný týždeň ubehol ako voda. Rozprávali sme sa o našich životoch, ale aj o životoch Nemecka, Česka, Slovenska, Ukrajiny, Ruska. Prekárali sme sa, smiali, plakali, neveriacky krútili hlavami. Žili sme od seba vzdialení doslova niekoľko metrov a netušili sme to. Keď sme sa v Bratislave lúčili, Thomas povedal: „Tento príbeh je na román!“

Ten román je tu. Verím, že pootvorí mladým ľuďom dvere do čias, v ktorých žili ich rodičia. Tak, ako budú raz oni svojim deťom otvárať dvere do čias, v ktorých žili oni.

Jozef Banáš

I. část

Kyjev 2005

Dvadsiateho októbra 2005 bolo v Kyjeve sychravo. Na parapety prijímacieho salóna prezidenta republiky padal drobný dážď. Za dlhým bielym stolom sedel na jednej strane prezident Viktor Juščenko spolu s ministrom zahraničných vecí Borisom Tarasjukom, vedúcim delegácie Verchovnej rady Ukrajiny pri Parlamentnom zhromaždení NATO Olegom Zarubinským, tlmočníkom a zapisovateľkou. Oproti bola delegácia Parlamentného zhromaždenia NATO. Prezident Pierre Lellouche, dvaja viceprezidenti – Turek Vahit Erdem a Slovák Jozef Baláž –, generálny sekretár Simon Lunn, jeho zástupca David Hobbs a Svetlana, Ukrajinka zodpovedná v Parlamentnom zhromaždení za vzťahy s Ukrajinou. Viktor Juščenko ešte podpísal dajaké papiere, ktoré mu napochytro priniesol osobný tajomník, a potom sa na hostí priateľsky pozrel.

„Prepáčte moje meškanie, trochu sa predĺžil rozhovor s predsedníčkou gruzínskeho parlamentu pani Nino Burjadzeovou. Ale teraz mám na vás času dostatok.“ Pousmial sa. Vo chvíli, keď sa už zdalo, že tvár sa mu rozťahne do úsmevu, ho čosi zastavilo. Možno bolesť. Popolavá tvár, poznačená dôsledkami pokusu o jeho údajné otrávenie, vytvárala dojem meravosti. Napriek jazvám bol Viktor Andrijovyč elegantný muž. V čiernom obleku s bordovou kravatou a bordovou vreckovkou v náprsnom vrecku vyzeral ako manekýn. Mierne prešedivené vlasy nad spánkami mu prekryvali zdeformované ucho.

„Pani Burjadzeová je šarmantná dáma a my to plne chápeme,“

odvetil Pierre Lellouche s úsmevom, ktorý tomuto Francúzovi otváral dvere aj tam, kde iným ostali zatvorené. Pierre informoval prezidenta o návšteve námornej základne v Sevastopole a poďakoval Ukrajincom za pohostinnosť. Prezident bol očividne v dobrej forme. Hovoril pútavo, používal jasné argumenty, vtipkoval dokonca pri vážnych témach. Lellouche, Erdem, Lunn, Hobbs ho pozorne počúvali. Predstavovali si tohto muža na tribúne kyjevského Námestia nezávislosti v zime 2004, keď Juščenko viedol oranžovú revolúciu.

Baláž sedel ako prikovaný. Nedokázal sa sústrediť a prezidentove slová mu unikali. Mysľou mu prebiehali obrazy z Námestia Slovenského národného povstania, Štúrovej ulice, Banskobystrickej, Firšnálu a ďalších bratislavských ulíc a námestí z augusta 1968, plných sovietskych tankov. Miešali sa s nepríjemnými pocitmi strachu, ktoré mu behali po chrbte vždy, keď si spomínal na betónové zatarasy na Checkpoint Charlie – priechode medzi východným a Západným Berlínom. Obrazy postupne prichádzali a odchádzali, ale ona ostávala. Sedela oproti nemu a Baláž z nej nedokázal odtrhnúť oči...

„Ukrajina má eminentný záujem čo najskôr dostať pozvánku na rozhovory o vstupe do NATO. Očakávame, že sa tak stane na samite NATO vo Vilniuse. Uvítame podporu našej požiadavky aj zo strany Parlamentného zhromaždenia.“ Prezident si upil čaj. Lellouche mu zdĺhavo odpovedal. Baláž ako zhypnotizovaný hľadel na zapisovateľku, ktorá sedela krížom oproti. Zrelá päťdesiatnička s gaštanovým prelivom. Na svoj vek krásna žena. Sledoval ju, ako so sklopeným zrakom zapisovala obsah rozhovoru. Mal pocit, akoby značila aj nepodstatné veci len preto, aby nemusela od papiera zodvihnúť zrak. Keď to občas spravila, zdalo sa mu, že ho skúma. Zopárkrát na neho pozrela svojimi zelenými očami, aby ich vzápätí sklopila. Rozhovor sa pomaly chýlil ku koncu. Prezident venoval delegácii o dvadsať minút viac, ako bolo plánované. Lellouche sa poďakoval za prijatie. Do miestnosti vošiel fotograf a urobil zopár záberov hostí s prezidentom. Juščenkovi spo-

lupracovníci, okrem tlmočníka, sa pobrali ku dverám, keď prezident zavolať na zapisovateľku.

„Alexandra Josifovna!“ Baláž zaťal zuby. Robieval tak podvedome vždy, keď bol nervózny. Prezident jej čosi pošepkal, ona prikývla a opustila miestnosť. Fotograf urobil zábery, hostia zaželeli Viktorovi Andrijovyčovi všetko najlepšie a rozlúčili sa.

Šéf protokolu ich odprevadil k východu z prezidentského paláca. V šatni im vydali kabáty. Pri prechádzaní popri vojakoch prezidentskej stráže sa Baláž nevdojak obzrel. Spoza jedného z mramorových stĺpov galérie na prvom poschodí obrovského vestibulu prezidentského paláca na neho hľadela zapisovateľka Saša s prenikavými tyrkysovými očami, na ktoré sa nedalo zabudnúť. Keď sa im pohľady stretli, zdalo sa mu, že sa usmiala. Obrátila sa a rýchlo sa stratila za mohutným stĺporadím.

Cesta do hotela trvala nekonečne dlho. Služobné BMW sotva zastalo a Baláž už trielil hore schodmi. Nervózne siahol do bočného priečinka diplomatky. Mal tam zopár fotografií a vecí, ktoré obzvlášť miloval. Fotografie manželky v jej ľahkých letných šatách, svojich rodičov a detí. Aničky s Martuškou pod vianočným stromčekom. A ešte fotografiu, ktorú kedysi po odsťahovaní Martušky do Prahy našiel v jej veciach v škatuli na povale. Bol na nej mladý sovietsky vojak s matkou. Baláž na ňu dlho hľadel a premýšľal. Fotografia bola čiernobiela, ale aj tak na nej Baláž videl prenikavé tyrkysové oči. Potom spomedzi hĺby papierov na stole vytiahol obálku, ktorú dostali od ukrajinskej Verchovnej rady. Bol v nej program návštevy vrátane mien predstaviteľov ukrajinskej strany, s ktorými sa mali stretnúť. Nalistoval stranu s programom návštevy u prezidenta. Na druhej strane bolo zloženie ukrajinskej delegácie. Na poslednom mieste zoznamu bola ako pracovníčka protokolu prezidenta uvedená Alexandra Josifovna Guseva. Bola to ona.

Berlín 1968

Auditórium Technickej univerzity na Tiede 17. júna v Berlíne-Charlottenburgu bolo natrieskané tak, že sa sotva dalo dýchať. Vyše tritisíc študentov z celého Nemecka sa zhromaždilo, aby od súdilo americkú agresiu vo Vietname. Napriek tomu, že bola polovica februára 1968, v sále bolo nezvyčajne teplo a vzduch bol vydychaný. Nad pódium dominovala obrovská vlajka Vietkongu s nápisom „Vietnamská revolúcia zvíťazí“. Pod ním bolo menšími písmenami napísané heslo: „Povinnosťou každého revolucionára je revolúciu uskutočniť.“

Thomas Ankermann pricestoval tesne pred začiatkom zhromaždenia nočným vlakom z Bonnu. Vyslal ho krúžok SDS na Univerzite Friedricha Wilhelma v Bonne. Nedokázal zakryť vzrušenie. Dnes po prvýkrát uvidí v akcii Rudiho Dutschkeho. Idol nemeckej mládeže sedel na ľavej strane tribúny. Hľadel do sály mäkkými, dobrými očami. Charizmatický človek strednej postavy s hranatou tvárou, prívetivým úsmevom a dlhými tmavými vlasmi, ktoré mu miestami kučeraveli. Talentovaný rečník. Jeho odporcovia sa ho snažili znevažovať tým, že mu neustále pripomínali jeho východonemecký pôvod a neoficiálne púšťali medzi študentov informácie, že je žid.

Thomas ho hltal pohľadom. Zišlo mu na um, že vodca nemeckej ľavicovej mládeže pôsobí prekvapujúco mäkko až placho. Vzrušenie v sále rástlo, a keď Rudi vzal do rúk mikrofón, sála začala skandovane volať jeho meno. Rudi sa usmial a začal hovoriť. Spočiatku pokojne, no jeho výraz bol čoraz bojovnejší a presvedčivejší. Vyzval na organizovaný protiimperialistický boj. Masa študentov nadšene píska, dupotala a tleskala. Vedľa Rudiho sedel čilský študent Gaston Salvatore, ktorý fajčil jednu cigaretu za druhou. Thomasovi trochu prekážalo, že sa v sále fajčí, ale nadšenie ho uchvátilo. Vrátil sa do Bonnu plný dojmov z atmosféry a najmä z muža, ktorý bude v naj-

bližších rokoch určovať jeho životné osudy. Bol ním fascinovaný. Vyjadroval presne jeho vnútorné pocity a hľadal odpovede na otázky rovnakým spôsobom myslenia ako on.

Rudi Dutschke sa vypracoval na uznávaného vodcu nemeckej mládeže. Jeho heslo „V úplnom odovzdaní sa pravde spočíva zmysel nášho života“ uchvátilo novú povojnovú nemeckú generáciu. Študentské nepokoje, ktoré sa šírili krajinou od polovice sedemdesiatych rokov, dosiahli v búrlivom európskom roku 1968 vrchol. Študenti spočiatku protestovali proti pomerom na nemeckých univerzitách, no postupne sa hlavný ťah nespokojnosti preniesol do oblasti ideológie. Okrem kritiky nemeckého hodnotového sveta sa čoraz viac objavovali heslá proti americkej agresii vo Vietname a proti plánovaným zákonom o núdzovom stave. Vytvorila sa silná mimoparlamentná opozícia APO, ktorej jadrom bol Socialistický zväz nemeckých študentov.

Napriek takmer zázračne rastúcemu hospodárskemu blahobytu narastala nespokojnosť najmä intelektuálov. Dôvod bol prostý: neschopnosť či skôr nechota vyrovnat' sa s nacistickou minulosťou. Oficiálne západonemecké priznanie zla nebolo nikdy sprevádzané nefalšovaným individuálnym uznaním zodpovednosti. V dôsledku absencie priameho priznania toho, čo sa stalo v minulosti, videli mladí intelektuáli problémy Nemecka cez prizmu zlyhaní ani nie tak nacizmu, ale skôr bonnskej republiky. A tak pre Rudiho Dutschkeho, Petra Schneidera či mladších Andreasa Baadera alebo Reinera Wernera Fassbindera západonemecká povojnová demokracia nebola riešením. Bola problémom. Vláda, podporovaná Američanmi, stavila na konzum v nádeji, že v rastúcom blahobyte nová generácia skôr zabudne na zlyhania rodičov. V krajine sa začali objavovať prvé supermarkety, domácnosti sa rýchlo vybavovali chladničkami, práčkami, televízormi a postupne i automobilmi. Oblúbený bol predovšetkým „ľudový chrobák“ – vozidlo značky Volkswagen.

Materiálne úspechy rodičov, najmä nemeckých žien, ktoré postavili nové Nemecko, boli však poškrvnené morálnym dedičstvom. Ak niekedy existovala generácia, ktorej vzbura sa naozaj zakladala na od-